

З калейдоскопу літ

Сестри

З приходом «других советів» у 1944 році на Західноукраїнських землях знову розпочалися етапи «радянзації», що супроводжувалась масовими репресіями проти «ворогів народу». Складовою репресій були депортації місцевого населення у віддалені регіони СРСР.

Було прийнято десятки постанов, розпоряджень, циркулярів та директив, що давали право репресивним органам на виселення, заслання і ув'язнення в концентраційні табори, в табори примусової праці.

Слідом за розправами над вояками УПА послідували каральні акції над їх родинами, над тою частиною цивільного населення, що була лояльною до учасників національно-визвольного руху і навіть тих, хто викликав хоч якусь підозру. Більше того, під депортацію потрапили і інші категорії населення: запідозрені в ухилянні від трудової діяльності в сільському господарстві, посібники учасників ОУН та члени їхніх родин, господарники (куркулі) та їхні родини, єговісти, населення прикордонної смуги УРСР, території Яворівського полігону, цілі райони суцільної колективізації і інші категорії населення західної України з конфіскацією майна. Депортованих відправляли до віддалених районів Красноярського краю, Іркутської, Омської, Новосибірської областей, Комі АРСР, Архангельська, Кіровська та Молотовської області, в райони Казахстану «для трудового виховання». 27 листопада 1945 р. для захисту від акцій ОУН та УПА було прийнято спеціальну постанову про «очи-

посібниця ОУН на спецпоселення в Томську область терміном на 10 років з конфіскацією майна. Працювала на лісоповалі, а згодом на лісоперобному комбінаті. Більшість робочих процесів доводилося виконувати вручну. Виселені сім'ї мешкали у непристосованих для життя приміщеннях. Людям не вистачало одягу та взуття, вони були виснажені через недоїдання та важку працю. На кожному робочому місці встановлювалася певна максимальна норма, невиконання якої позбавляло права на харчування. Голодна людина тим більше не справлялася з роботою. Так утворювалося замкнене коло, що загрожувало людині трагічним фіналом.

Після смерті Й. Сталіна масові депортації припинилися, однак скасування правових обмежень для депортованих тривало до 1956 р. Із лісових табірних поселень почали приходити листи до рідних, зрештою, було дано дозвіл на відвідування засуджених.

Стосунки Марії із рідною сестрою Мариною були дійсно родинні, кожна з них була готова зробити все можливе і неможливе заради порятунку іншої. Тому після отримання чергового листа із зони поселення Марина вирішила реалізувати власний задум. З дозволу батьків, взявши сякі-такі продукти, вона їде в Томську область провідати сестру. А в дійсності метою поїздки було розділити долю сестри, допомогти їй виконувати норму, навіть якщо це буде один продуктивний пайок на двох. Начальство комбінату не заперечило прийняти ще одного працівника – лісу вистачало, план потрібно було виконувати. Так і стали засудженими дві сестри замість однієї.

Додому повернулися 3 травня 1958

дещо старшою. Мої пояснення про те, що я біженка із сусідніх Бистрич, вояка не переконали, потрібен був свідок, який би підтвердив сказане. Я без вагань назвала родину, яка не раз давала нам прихисток, до неї і привів вартовий. Проте, на превелике моє здивування, господарі відреклися від мене – «Вперше бачимо цю дівчину», – була відповідь. Те ж саме сказали про мене і у іншій знайомій мені родині. Вартовий наказав іти до лісу. Плачучи та важко ступаючи, під дулом гвинтівки я ішла повз останню невідому мені хутірську хату, що між Друховим і Погорлівкою. Розпач і безпорадність породив у мені великий страх. Проте втрачати вже було нічого і я мовчки показала вартовому на хатину, на що хлопець кивком голови дав згоду. У дворі стояла середнього віку жінка, яка мене, як і я її, бачила вперше. Трималася вона незалежно, вела себе впевнено. Поглянувши на мене та озброєного вартвого, що вів мене, немов на страту, жінка швидко оцінила ситуацію і кинулася до мене, немов до рідної:

– Донечко, рідна, куди це він тебе веде?

У відповідь я безпорадно, по дитячому схлипнула, а невідома мені жінка почала мене обнімати, цілувати, мов рідну, заспокоювати, а тоді без вагань пішла в наступ на вартвого:

– Ти що робиш, окаянний, це ж моя рідна з Бистрич, налякав дитя, що слова сказати не може і раденький з того. Захочай свою люшню і йди, куди ішов. Хлопець ступав плечима, закинув гвинтівку за плечі і мовчки пішов геть. А я дала сльозам волю. З того часу постійно дякую Богові і молюся за моє спасіння невідомою мені жінкою.

А вже ввечері наступного дня мати

ти його вона не може, бігти тяжко, понад силу, вона слізно просить усіх зустрічних зняти хрест із плечей, та ніхто не може. Так і прокинулася молода мати із важкими і тривожними думками. Сон переповідала людям, але ніхто не міг його пояснити. Одного літнього ранку через двір проходив Мельничук Миколай – уродженець с. Грушівка. Тому і величали його у селі безпомилковим «Грушовець». Це був розсудливий, зважений чоловік, людина в селі відома і шанована. Він уважно вислухав Марію і сказав:

– Що маєш ти, дочко, відкрити тими золотими ключами – я не знаю і, мабуть, ніхто того не знає, але що випаде на твою долю важкий хрест, і нести будеш його через все своє життя сама, ніхто з тебе його не зніме, то це точно.

Так і сталося. Життєвий шлях Марії Павлівни був різко поділений навпіл – 39 років весела і співуча, при здоров'ї, і рівно стільки ж прикута спочатку до милиць, згодом до інвалідського візочка і ліжка. Дякуючи Богові, у міру своїх сил, вона виконувала господарські справи – сидючи біля печі, готувала страву для сім'ї, прала білизну, осінньою порою вважала своїм обов'язком допомогти чистити буряки, сортувати картоплю, зустріти людей, що її відвідували, і дотримуватися незмінного правила – щоденно читати слово Боже та молитися. А ночами... Про ночі краще не говорити – страшні болі описати неможливо. Нерідко ноги ставали суцільно чорними, немов головешки. Наполегливі вмовляння їхати негайно до лікарні були даремними:

– Будь-який лікар, побачивши таку чорноту, настоюватиме на рішенні одному – ноги відрізати. Я краще рятува-

щення» від населення території навколо підприємств та доріг в радіусі 10-15 кілометрів. Переселенню підлягали також усі неповнолітні члени сім'ї повстанця та його родичі.

Наймасштабнішою депортацією населення західноукраїнських земель у повоєнний час стала операція «Запад», проведена у жовтні 1947 р. Спочатку планувалося депортувати 75 тис. осіб (25 тис. сімей). Згодом МДБ СРСР збільшило планову цифру до 100 тис. осіб. Їхнім місцем призначення стали віддалені регіони Уралу та Сибіру. Точної кількості депортованих осіб вже, мабуть, не дізнається ніхто. За офіційними даними лише під кінець 1945 року у віддалених регіонах СРСР було близько 2 млн 230 тис. 500 спецпоселенців, серед яких – 20 тис. 800 оунівців. Багато з них додому так і не повернулося.

Якщо родини «оунівців» у 1944–1946 рр. виселяли на спецпоселення на 5 років, то в 1947–1949 рр. – на 8-10 р. та довічне поселення. У 1949 р. термін заслання депортованих 1944 р. родин закінчувався, проте, «враховуючи складну обстановку в західних областях УРСР», їх було вирішено залишити на місцях поселення довічно. 6 квітня 1950 р. на оунівців, що були на поселенні протягом 1944–1949 рр., поширювалась дія указу від 26 листопада 1948 р., відповідно до якого за втечу з місця обов'язкового та постійного поселення депортованому загрожувало 20 років каторжних робіт.

Депортованим дозволяли брати із собою лише найнеобхідніші предмети, дрібний господарський реманент, продукти харчування. Для кожного була встановлена норма харчування з розрахунком на добу: 500 г хліба, 60 г риби, 10 г жирів, 10 г цукру.

Роган (Довматюк) Марія Юхимівна, 1912 року народження, жителька села Бистричі, особливою нарадою була засуджена, а 29 квітня 1950 року згідно з заключенням МВС УРСР, санкціонованого прокурором, виселена як

року. Роган (Довматюк) Марія Юхимівна 20 червня 1958 року на підставі Ухвали Верховного Суду УРСР від 12 травня 1958 року «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» була реабілітована.

Якийсь час Марина проживала у Бистричах, а Марія придбала квартиру у Рівному. Її сусіди побралися на засланні і мали двох малолітніх дітей. Проте жажливі умови тривалого перебування у складних кліматичних умовах, відсутність належного одягу, взуття та постійне недоїдання спричиняли високу смертність серед табірною населення, у тих, що повернулися – підірване здоров'я. Дуже скоро сусідка Марії злягла, стан її здоров'я погіршувався надто швидко. Молода мати помирала. Дивлячись на щирість і доброту Марії, вона попросила взяти під опіку її дітей, не дати їм померти, стати за дружину її чоловікові. Тримавши за руки Марію, жінка отримала бажану відповідь і того ж дня відійшла у інший світ. Марія слова дотримала, а коли діти стали дорослими і створили власні сім'ї, забрала до себе сестру Марину, яка знову стала їй опорою і доглянула її до днів останніх. У Марини власна доля так і не склалася – її життя було життям для спасіння інших. Вже хвору Марину взяла і доглянула до відходу її у потойбічний світ племінниця, що мешкала в Костополі, Галина. Вік Марії та Марини становив відповідно 81 та 78 років.

Перед тобою, читачу, життя двох християнок, зразок для роздумів над їхніми долями і вчинками у період надскладних історичних подій.

Марія

– Після чергових збігів із Бистрич на окраїні села Друхова мене затримав озброєний бандерівець, – говорить Марія Павлівна Ткачук. – Мені тоді було 15 років, але виглядала я

покликана мене із меншою сестрою Надією до себе і сказала:

– Діти, вночі сходите до Бистрич і заберіть спечений хліб, він у діжці закопаний у нашій клуні. А ще обов'язково заберіть мою вишиту святочну сорочку, корсетку та тернову хустку. Обов'язково.

До села пробралися вночі, рухалися короткими перебіжками між необмолоченими копами жита. Та німці, що знаходилися у дворі (так називали місце, де до війни базувався польський загін корпусу охорони прикордоння), нас помітили і почали стріляти. Мабуть, на фоні нічного літнього неба наші фігури добре виділялися. Після кожної перебіжки – коротка черга і знову бігом. Це була гра зі смертю. Та ми вперто виконували наказ матері, проривалися до села, хоч саме звідти, тільки дещо збоку, по нас і стріляли. Кулі при польоті лишали в небі світлі сліди, які, здавалося, всі сходилися на нашому шляху. Було моторошно і страшно. Німці стріляли, мабуть, для забави, бо інакше як пояснити наш порятунок, як не чудом. Тоді ми нічого не взяли, бо в селі гуляли мародери. Як пояснювали нам потім старожили, це була та третя група поляків, які завжди прибували у вже опустіле село під вечір і з возами. Доходили слухи від самих поляків, що нерідко з ними були і жінки – ті краще знали, що брати і де шукати. Наказ матері ми все ж виконали, тільки дещо пізніше. Після війни на моєму весіллі мати одягнула саме ті вишиванки і одяг, який ми врятували.

Марія Павлівна Ткачук, жінка, життєвий шлях якої був суцільним випробуванням віри і терпіння. Вже мала малолітнього сина, коли їй приснився дивний сон, що біжить вона широкою дорогою, а над нею низько летить срібний літак, та так, що мало не придавлює її до землі. Ось падають з літака золоті ключі, вона піднімає їх і біжить далі так само тяжко. І от на її плечі падає важкий хрест, скину-

тимусь своїми ліками, власною терапією. Проходив тиждень-другий і тіло знову оживало, ставало білим.

Всякі людські біди, проблеми і вчинки Марія Павлівна завжди пояснювала із позицій духовності. Її постійно відвідували люди різного віку, за що вона була їм безмежно вдячна. Проте, як часто-густо в житті буває, допомоги потребують і люди, не обділені здоров'ям. Бувало, що до неї спішили і недавно одружені молоді люди. Вони не просто спішили, вони майже бігли. Дивлячись крізь вікно, жінка зітхала: «Мабуть, і тут батьки перегинають палицю...». Розмова була довшою, але не даремною. Назад молодята ішли без поспіху, заглядаючи одне одному в очі, посміхалися. Вони, мабуть, отримали те, за чим прийшли – уважного слухача, розуміння, підтримку і надію. А ще через якийсь час приходила одинока жінка. Ішла вона, якимось без поспіху, зустрічним ровесникам говорила, ніби оправдовуючись:

– Піду Маню провідаю, як вона там, давно вже була.

Розмова теж була не короткою. Виходила жінка розчервонілою, навіть дещо розгубленою:

– І як вона знає? Хто вже доніс? – твердила сама до себе жінка.

Наступали великі християнські свята. Святково одягнуті, веселі, пригощаючи домашніми смаколиками, вітали гості Марію Павлівну, бажали здоров'я та довгих років життя, співали колядки, щедрівки, іншим разом – частували пасочкою. Дякували одне одному і кожен знав за що.

На все в житті є свій час. І є його фінал. Додати варто лише окремі деталі. 39 років жити із обмеженнями, із часто-густо нестерпними та постійними болями, та ніколи не бути залежним від сторонніх, допомагати іншим – на долю випаде не кожному. Чи не були то ті золоті ключі, які приснились колись Марії Павлівні.

Степан ТКАЧУК,
с. Бистричі.